

บทที่ 12

ทฤษฎีปรากฏการณ์นิยม (Phenomenology)

ความนำ

ทฤษฎีสังคมวิทยานี้นับว่าเป็นทฤษฎีใหม่ ในแง่ที่ว่านักสังคมวิทยาเพียงจะมีความสนใจนำเอาความคิด หรือคตินิยมทางปรัชญาเรื่องปรากฏการณ์นิยมมาใช้เป็นกรอบการศึกษา หรือการมองชีวิตสังคมของมนุษย์ในสังคม เนื่องจากความใหม่ของทฤษฎีนี้ในสังคมวิทยา และเนื่องจากยังมีนักสังคมวิทยาที่ไม่ได้สนใจในทฤษฎีนี้ไม่มาก ดังนั้นเนื้อหาสาระของทฤษฎีนี้จึงยังมีไม่มากนัก แต่พอจะสรุปให้ทราบได้พอเลา ๆ ต่อไป

ปรากฏการณ์นิยมมีต้นตอความคิดมาจากการนักปรัชญาชื่อ Edmund Husserl โดยมีนักปรัชญาอีกคนหนึ่งคือ Alfred Schutz เป็นผู้ถ่ายทอดมาอีกต่อหนึ่ง หากใครคุ้นเคยกับความคิดของแมร์เซอร์ เวเบอร์ และทฤษฎีการกระทำระหว่างกันด้วยสัญลักษณ์แล้ว จะเห็นว่า ปรากฏการณ์นิยมมีความคล้ายคลึงกันกับแนวคิดทั้งสองอยู่ไม่น้อย

ตามแนวความคิดของพวกปรากฏการณ์นิยมนั้น มนุษย์จะเป็นผู้

สร้างบริบทหรือสภาวะการณ์ขึ้น โดยมีตนเป็นส่วนหนึ่งของสภาวะการณ์หรือระเบียบสังคมนั้น เมื่อเป็นดังนั้น มนุษย์จึงเป็นผู้สร้างสังคมขึ้น แล้วกำหนดความหมายสิ่งต่าง ๆ ในสังคมนั้นตามที่ตนเห็นสมควร หน้าที่ของสังคมวิทยาคือการที่จะศึกษาพิจารณาให้รู้ว่า มนุษย์สร้างสังคมและระเบียบสังคม (social order) ขึ้นได้อย่างไร นักประภูมิการณ์นิยมเน้นการศึกษากระบวนการเหล่านี้ จากภายในสังคมหรือจากความรู้สึกนึกคิด ของสมาชิกสังคมที่เข้าศึกษานั้น ส่วนใหญ่มักจะอาศัยเทคนิคการให้สมาชิกได้ทุกๆ ด้านในชีวิตตามปกติชั่วคราว แล้วให้คิดว่าความจริงเรื่องนี้ควรเป็นอย่างไร เช่น กำลังรับประทานอาหารอยู่ มีคนแปลกหน้ามาหยอดแก้วน้ำของท่านไปตีมหน้าตาเฉย กรณีเช่นนี้จะทำให้ผู้ที่กำลังรับประทานอาหารอยู่ ฉุกคิดขึ้นมาว่าความเป็นจริงระเบียบการกินอาหารนี้เป็นอย่างไร ควรหรือถูกต้องหรือไม่ ที่คนไม่รู้จักกันจะมาหยอดแก้วน้ำตีมเฉย ๆ ดังนี้ก็จะทำให้ได้ความแท้จริงเกี่ยวกับระเบียบนั้นขึ้น

สาระสำคัญของประภูมิการณ์นิยม ที่เน้นเฉพาะการที่มนุษย์แต่ละคนและกลุ่มคนสร้างหรือแสดงพฤติกรรมประจำวัน โดยวิธีให้มีการหยุดชะงักการดำเนินชีวิตสังคมไปชั่วคราว เรียกว่า Ethnomethodology (มนุษยวิธี)⁽¹⁾

เพื่อให้ทราบเนื้อหาสาระของทฤษฎีนี้โดยสังเขป เราอาจพิจารณาหัวข้อต่อไปนี้ว่าประภูมิการณ์นิยม ได้กล่าวไว้อย่างไรคือ ธรรมชาติของมนุษย์ ธรรมชาติของสังคม หน้าที่ของสังคมวิทยา และระเบียบวิธีวิจัยที่สังคมวิทยาควรใช้

ธรรมชาติของมนุษย์

ต่อไปนี้เราที่ว่า มนุษย์มีลักษณะสำคัญอย่างไร นักประภูมิการณ์นิยมจะตอบว่า มนุษย์เป็นนักสร้างสรรค์ หรือเป็นผู้สร้าง คือเป็นผู้มีความคิดความอ่าน เป็นผู้กระทำการสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ทั้งที่เป็นวัตถุและไม่เป็นวัตถุ เช่น ความหมายของสิ่งต่าง ๆ ชื่อ แม้กระทั่งใช้สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ร่วมกัน ในหนังสือ The Social

Construction⁽²⁾ ผู้เชียน คือ Berger และ Luckmann ได้ยืนยันว่า มนุษย์เป็นผู้สร้างความเป็นจริง (reality) ขึ้นขณะที่เขาดำเนินชีวิตประจำอยู่นั่นเอง เช่น บ้านจะมีกฏไว้ว่า ถ้ามีถ้วยแก้วและหม้อให้ใช้แล้วอยู่ด้วยกัน จะต้องล้างถ้วย แก้วเสียก่อน แล้วจึงถึงหม้อให้ ที่เกิดกฏนั้นขึ้นมา อาจจะเป็นเพราะว่าถ้าล้างหม้อ ก่อนแล้วน้ำจะสกปรก ล้างแก้วไม่สะอาดก็เป็นได้ จากความจริงเช่นนี้กฏเกณฑ์ต่าง ๆ ก็จะเกิดขึ้นจากเรื่องเล็ก ๆ ไปถึงเรื่องใหญ่ ๆ รวมกันเข้าเป็นความแท้จริงทางสังคม คนรุ่นหลังก็ทำตามกฏของคนรุ่นก่อน โดยไม่ได้สังสัยว่าทำไมต้องเป็นเช่นนั้น

ธรรมชาติของสังคมมนุษย์

สังคมมนุษย์เกิดขึ้นอย่างไร และทำไมจึงดำรงอยู่ได้ ปัญหานี้นักประภากิรณ์นิยมตอบว่า มนุษย์เป็นผู้สร้างสังคมขึ้น โดยการที่มนุษย์มีการกระทำระหว่างกัน ในชีวิตประจำวัน สังคมเกิดขึ้นเมื่อมนุษย์คิดหรืออินทนาการว่า มีสังคมให้คำจำกัดความหรือความหมายต่าง ๆ แก่สิ่งที่ประกอบกันเป็นสังคมมนุษย์ ทุกคนยอมรับและเข้าใจความหมายเหล่านี้รวมกันแล้วก็ใช้ความหมายนี้ร่วมกัน สังคมก็เกิดขึ้นกล่าวอีกนัยหนึ่ง การกระทำปกติประจำวันจะค่อย ๆ กลายเป็นความเคยชิน แล้วก็กลายเป็นสถาบันในที่สุดเมื่อมาถึงคนชั่วอายุต่อไป ดังนั้น ในแห่งหนึ่ง (ประภากิรณ์นิยม) สังคมมนุษย์ก็คือกลุ่มสถาบันที่มนุษย์ที่มีการกระทำ ระหว่างกันให้ความหมายและสร้างสรรค์ขึ้น

หน้าที่ของสังคมวิทยา

ปัญหาว่าในแห่งของประภากิรณ์นิยม สังคมวิทยาคือวิชาที่ศึกษาอะไร หรือมีเนื้อหาเกี่ยวกับอะไร ในเรื่องนี้นักประภากิรณ์นิยมแจ้งว่า วัตถุประสงค์ของสังคมวิทยาก็คือการศึกษาดูว่า มนุษย์เขาระสร้างสังคมอันเป็นระเบียบและรักษาบำรุงสังคมนั้นไว้ได้อย่างไร เป้าหมายของการวิจัยก็คือการตรวจสอบสถานการณ์

การกระทำระหว่างกันของมนุษย์เพื่อที่จะทราบว่า มนุษย์เข้าสร้างอะไรเป็นสังคมหรือระเบียบชีวิตของเขาย่างไร แนวการศึกษาเช่นนี้เป็นแนวการศึกษาท่านองเดียวกับของแมกซ์ เวเบอร์ คือ ต้องการทราบความหมายภายใน คือ ความรู้สึกนึกคิดของผู้กระทำนั้นเองว่าเขารู้สึกอย่างไร จึงได้ทำลงไป พูดไป เช่นนั้น

ระเบียบวิธีวิจัย

ตามความคิดของนักปรากฏการณ์นิยม สังคมวิทยาควรใช้วิธีการค้นหาที่เรียกว่า มนุษยวิธี (Ethnomethodology) ซึ่งเป็นวิธีใหม่ทางสังคมวิทยา เทคนิคพื้นฐานที่ใช้ในวิธีนี้คือ การก่อให้เกิดการหยุดชะงักขึ้นในการดำเนินชีวิตปกติของกลุ่มหรือชุมชนที่ศึกษา และเปรียบเทียบเรื่องราวของชีวิตก่อนหน้านั้นกับหลังเหตุการณ์ สิ่งที่คาดหวังว่าจะได้จากการกระทำเช่นนี้คือ เหตุการณ์ที่ทำให้เกิดการชะงักนั้นในการดำเนินชีวิตจะเป็นเหตุให้ผู้อยู่ในเหตุการณ์ ต้องหยุดแล้วคิดพิจารณาบทวนกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของสังคมที่ควบคุมชีวิตอยู่ ผลของการศึกษาจะทำให้ได้ทราบความเป็นจริงของชีวิตที่ว่าที่แท้เป็นอย่างไร ทำไมเขาจึงดำเนินชีวิตไปเช่นนั้น ดังนี้เป็นต้น

อนึ่งมีข้อ不足สังเกตว่า ประการแรก มนุษยวิธีใช้วิธีการศึกษาแนวการศึกษาโดยมีส่วนร่วม (participant observation) ที่นักมนุษยวิทยานิยมใช้กันอยู่โดยทั่วไป ประการที่สอง วิธีการศึกษาแบบนี้ไม่ได้อาศัยกรอบทฤษฎีอย่างหนึ่งอย่างเดียวทางเหมือนกับการศึกษาด้วยวิธีอื่นของสังคมวิทยาโดยทั่วไป การวิจัยวิธีนี้นักวิจัยเข้าสู่สถานะด้วยมือเปล่า ไม่ต้องมีกรอบความคิดอะไรมาก ในที่วิจัยหตุถึงเข้ารักเข้าพองไปได้หากไม่ตั้งหลักให้ตี หรือหากไม่มีความชำนาญเพียงพอ ข้อดีดังกล่าวมานี้ทำให้วิธีการศึกษาแบบมนุษยวิธี รวมทั้งตัวทฤษฎีปรากฏการณ์นิยมน่าสนใจเป็นไฟ อย่างน้อยก็มีอะไรต่างไปจากทฤษฎีอื่นเห็นได้ชัด